



ZORA

Časopis

za zabavo, znanost in umetnost.



Štev. 1.

V Mariboru, 1. januarja 1872.

Tečaj I.

Zabavni del.

V vojni krajini.

(Povest.)

Po slučajnem poslu ali, morda bolje rečeno, brezposlu sem obiskal glavno mesto naših bratov Hrvatov „kraljevi grad“ Zagreb. Iz lepih časov studentovskih ropotov na vseučilišči sem poznal primerno mnogo mlajših mož, o katerih sem vedel, da so v Zagrebu tako ali tako nameščeni, nekteri ostali značajni, sami sebi in svojemu mladostnemu prepričanju zvesti, nekteri koristolovno zobljoči iz jasli tačas vladajočega slavnega Rauha. Ali prvo popoldne nisem niti enega znanega obraza srečal, in ker jih tudi iskati nisem znal kod in kje, preživel sem nekoliko prav dolgočasnih in neprijetnih ur.

Zvečer sem sedel v eni boljših gostilnic sam pri svoji vkotni mizi. Velika soba je bila polna gostov; bili so tu penzionirani graničarski oficirji, tam trgovci, uradniki, in zagrebški filistri, — vse pomešano. Vino pred seboj, cigaro-viržinijo med zobmi, uprl sem se s komolci v mizo, glavo med ramena stisnil in začel študirati te obraze in poslušati pogovore. Pogovori so se vrteli o tadanji čudni hrvatski vladi in njeni siseški opoziciji, več pa o baš začeti francosko-pruski vojni. Obraze pa sem pred seboj imel kakor se nahajajo v večjih javnih prostorih. Ker sem v Lavatrovi znanosti precej velik „laicus“, ne morem se hvaliti s posebnimi dobički teh opazovanj, — bodi samo povedano, da me je kmalu jeziti začelo, ker sem čul tu v glavnem gradu staroslovanske trojedne kraljevine toliko preveč — nemškutariti v razgovorih. Toda osobito dolgo nisem mogel premišljati

o germanskem krtu, ki nam zemljo pod nogami rije in vse dalje proti vzhodu svoj živelj širi. Začujem namreč besedo „špicelj“ zašepetati. Ozrem se in vidim da je šest obrazov pri eni mizi proti — meni obrnenih; takoj mi je bilo jasno, da imajo ti poštenjaki mene samotno sedečega in z zanimanjem jih opazujočega za skrivno poslušivaajoče magjaronsko vladno orodje! Prvi mah me je tako jeza prijela, da sem pet žveplenk ali „šibic“ spraskal in po tleh zmetal in stoprv s šesto čik ugasnene svoje cigare prižgal. Kmalu pa se mi je stvar komična zdelain smejal bi se bil najraje, ko bi se mi ne bili odslej bolj tih razgovarjajoči moji sosedje zaradi njih strahopetnosti tudi zaničljivi zdeli. Kasneje sem se, to se ve da domislil, da so mi hrvatski narodnjaki pravili, ka je ob času Rauhove strahovlade skrivno policijstvo toliko v cvetji bilo, da so imeli skoro vsakega nepoznatega, samoč sedečega za kacega „skrivnega“. Bog jim grehe odpusti, jaz pa „puran?!“

V šumu krčemskega gibanja, prihajanja in odhajanja gostov, nisem opazil, kedaj je bil eden gostov prišel, ki je k edini popolnem prazni mizi, meni nasproti sedel. Sumničenje, ki so ga po videzu filistri do mene imeli, obračalo se je tudi na onega, kajti s prva so tudi njega od daleč ogledali. Vendar on ni nikakor tako radovedno gledal po njih kot jaz prej, kajti potem ko je jedilni list tako dolgo obračal in ogledaval, da bi se ga bil lahko na pamet naučil, uprl je dlan nad oči v čelo in njegovega mladega obraza ni bilo dosti več videti nego gosta, pristrižena brada.

Stoprv ko je kletarju nalagal svoje naročilo, videl sem njegovo celo lice, in naenkrat se mi je

zdelo, kakor da bi moral ta obraz poznati. Gledam, spominjam se mest in društev, kjer sem kedaj bil, a domisliti se ni bilo mogoče. Obraz je obrazu podoben, mislim si, obrnem svojo pozornost zopet k vinu, snamem s klina hrvatsk časopis in da-si sem bil že prej vsega, z inserati vred prečital, jamem zopet brati kar v sredi nekega dopisa in lepi, naivno-narodni stil dotičnega dopisnika občudovati.

Ali izpod časopisa sem hote ali nehote vedno moral pogledovati tje k njemu. Zagleda me naposled sam in gledala sva se en hip prav — kakor bi se navadno reklo — nesramno ali neumno. Imel je bolji spomin za obraze nego jaz, ker hitro vstane ter pride k meni.

„Menda se ne motim“ mi reče slovenski ter imenuje mojo ime podavši mi roko preko mize. Zdaj ko sva si oči v oči, roko v roki nasproti stala, izpoznal sem ga tudi jaz; bil je dr. Janko V., drag prijatelj moj, kterege pa že več let nisem videl niti čul o njem. Bilo mi je neizmerno prijetno najti ga baš zdaj, in govoriti ž njim o preteklosti, o veselih letih, ko smo še upali, česar nismo in ne bomo dosegli, t. j. jaz. — Kako je ž njim? kaj on?

Sedeva vkupej. „Kako ti sèm prideš?“ vprašala sva se ob enem. Jaz mu to razložim in odgovarjam tudi na druga vprašanja. In vprašal je mnogo; kako se godi temu in onemu najinih prijateljev, s katerimi smo skupaj ozbiljne govore imeli, o domovini in njeni blagosti ukrepali, črteže delali, upali, veselili se in žalostili, učili se in — tudi „lumpali“ pri sladkem vincu v trde noči.

Bil sem od veselja takoj nekako izjemno mnogobeseden. Poslušal me je marljivo, vpraševal pridno, celo za malosti, vendar sem takoj opazil, da se tudi pri mojem pripovedanju, ki ni bilo vse za resen obraz, enakomerno ozbiljno in mirno drži.

Prijemši ga za ramo mu rečem: „No, Janko, zdaj sem ti precej mnogo napovedal, zdaj poznaš osodo najinih znancev in moje mizérije. Ne bi bilo napak, da mi tudi ti kaj o svoji sreči poveš.“

Zasmeje se glasno. A to ni bil vesel smeh. Drugega odgovora nisem dobil.

„Kaj vraga, menda vendar nisi tudi ti kakega črva v srce dobil, ki ti zadovoljnost izpodjeda kakor proroku Jonasi senčno bučo pred kočo, ti, ki si bil v naši družbi izgled razuma, mirne premišljenosti in prav Horacijeve filozofije,“ pravim jaz.

„Lehko je teoretizirati, lahko načela staviti, drugo je —“ pri tem obstane, ne da bi svojo

misel izgovoril. Videč, da sem se tu ene izmed prav svežih ran doteknil, mislil sem si: to bode kasneje že še iz njega šlo, in bode morda dobro zanj. Vzdignem torej čašo in mu napijem: „bog te živi, Janko! In ker sva dva mrzla Slovenca brez vsega pričakovanja na vročerkvnem Hrvatskem staknila se, po toliko letih, ponoviva svoje bratovstvo, po jugoslovansko ga moraš izpiti!“

Tega si ni dal dvakrat reči, natočil je polno in polno izpil. Govorila sva potem nekaj časa druge reči, včasi tudi malo pomolčala. Precej kasno je že bilo, in gostilnica se je praznila že, ko sva v razgovoru zopet na njegove razmere zavila. Ne vem kako je prišlo do tega, to pa sem videl, da je bil nekaj bolj pripoveden postal.

Izvedel sem torej glavne stvari o njegovem življenju od tistega časa, kar sem ga na poslednje videl, do zdaj.

Midva sva se bila namreč seznanila, ko je bil on ravno svoje zdravoslovne studije zvršil. Sprijateljila je naji — da si je bil on po študijah in po letih precej stareji od mene — politika, ali da te, ne vedno čistopojmne besede ne rabim, ljubezen do domovine, ali eno in isto želenje pomagati po moči ubogemu zaničevanemu in vendar tako lepe lastnosti imajočemu, tako lepo prihodnost zaslužečemu slovenskemu narodu, iz kterege so naši očetje. In sprijateljila je naji tudi enaka ljubezen do književnosti. Dasiravno ni bil proizvođen „genij“ — barem prijatelji ga nismo mogli pregovoriti, da bi bil za pero prijel, — vendar je imel povsod ostroumno dobro sodbo, in je nam mlajšim, kateri smo bili okolo njega, mnogo sicer kratkih pa dobrih navodov dajal, svetovaje: beri to in to, — in kader sem čital, mogel sem ž njim govoriti o predmetu, in vselej sem se naučil nekaj od njega, dasi sva si bila dostikrat protivna. Vsakako je bil on, učeč se realističnega natoro-znanstva, mnogokrat nam „idealistem“ (društvo naše je bilo jako malo) popravljajoč, posredovalen korektiv. Vselej, v malem in večjem društvu pak sem občudoval njegovo mirnost, točnost, in mislil sem si, — ta mož ima vse talente za srečno življenje. Srečno življenje? kako sem se motil!

Odkar sva se midve ločila, prehodil je on bil mnogo sveta pisane Avstrije. Zdaj pri tem, zdaj pri onem polku bivši vojaški zdravnik, videl je aristokratske sanjarske Poljake in borne Rusine v Galiciji, gnezda „kulturnega“ dolgočasnega avstrijskega nemštva, delavne Čehce, brezobzirno za svoj namen intrigujočega Italijana, in Slovenca, kako krivico radovoljno v svoji nevednosti trpi in si je v njej sam po volji.

Da je v malo letih toliko obhodil, to je bila naravna posledica njegovega poklica kot vojaški zdravnik. Nekoliko pak je bil svojih vednih predstavljanih sam kriv, ker je, hoteč svet poznavati in povsod ne nahajoč prikladnega društva, sam izprosil ali prisilil svoje premeščenje.

Tako je naposled prišel v vojaško granico, iz boljšega na slabše, sam po svoji krivdi in volji. Tu v hrvatski granici je bil kot c. kr. zdravnik leto in dan, — denes je bil zasobnik, brez javne službe, tu kjer sem ga našel. Zakaj, kako je to prišlo? Je-li si sam kriv? Je-li si žrtva svojega političnega prepričanja? To sem ga izpraševal, ali baš tu je bil zadirljaj, tu nisem ničesa izvedel.

„To je moja žalostna, ali kakor jo bodeš morda ti imenoval neumna stvar,“ reče mi, a pristavi takoj: „pustiva to, pijva, morda pijeva poslednjikrat skupaj. (Dalje prih.)“

Na sveti večer.

(Obraz iz narodnega življenja. Spisal J. O.)

Mrklo in mrtvo strmi nam zimski naravin obraz. Zmrzla, prstena skorja oklepa v tleh dremajoče kali in on, ki jih je sejati s potom svojega obraza rosčič plodovito grudo v priljubljenem mu naročaji zemlje, kmetič mrtvouden in odrevenel, kakor svet okrog njega, dremotá okoli domovja, ali tožen sedeva v hiši, objemaje ljubico peč. Če se ozre skozi okno trdi zimi z obraz, zdeva se mu, da dolgo, dolgo ne obeta ši nič, kar bi ustrezaje njegovemu življu vabilo ga venkaj pod milo nebo; ali ko pogleda v pratiko, razvedri se mu hipoma dolgočasno lice, kakor po leti, kadar rahel dežek prišumi na osušeno, medleče polje — ker vidi, da je Božič pred durmi.

A zakaj je kmet vesel tega?

Cerkev slovesno obhaja svoje godove, ona je, katera blažič in posvečujoč povišuje in tolikanj dobrodejno pospešuje poezijo zlasti življenja na kmetih; ona, ki poslušnim zemljanom sipaje svoj sladki mir v srce dela posebno zvesto jej udanega poljedelca najsrečnejega med vsemi svetnjaki. Njeni godovi so vernemu deželanu sijoči žarki od zgorej, blažiči mu trudapolno stezo po dolini solzá, ne tolikanj zató, ker so mu prijazni počivaji, marveč in zlasti, ker mu svetijo kam — do gotovega, milega smotra za večni oddihljaj. Če toraj on že poleti, ko je vès zaverovan v svoja velika, najtežja opravila, hrepeneč pričakuje in radostno obhaja sleherni praznik, koliko z večim veseljem navdaja ga Božič, ki po zimi tož-

ljivo merlečemu na enkrat pravo prijazno pomlad razgerne pred dušo.

Na sveti večer torej v duhu obiščemo kmetsko hišo, da vsaj gledaje se nekoliko udeležimo sreče, katero priprosta družina v toliki meri nocoj uživa doma, pa tudi v veži božji.

Ko zazvoni večernice in slovesni zvon prijazno odmeva okrog po tihí okolici, kako praznično se glasi vsem, kako milo in rahlo jim je, se spominjajočim na Božjega sina, ki nocoj v podobi nežnega otročiča stopa dol z nebes na mrzlo zemljo! Vsako srce ljubi in si želi pohlevnega odrešenika; vsaka hiša je denes pripravljena prenočiti ponižnega, nebeškega gosta. Strop in stene so iz nova pobeljene, mize, stoli in klopi so pomiti, in svetnikov očiščene podobe tako jasno gledajo iz na novo okinčanih okvirjev. Če celo leto ne, na sveti večer je sleherná hiša snažno očejena.

Za večernega mračenja oče vzemó že doslužen lonec s srobotovim loenjem in žrjavico na dnu, pa devaje vá-nj dišečega kadila ali če ga ni, cvetnonedeljnih, blagoslovljenih šib, romajo ž njim kadeč po vseh stanicah in shrambah in okolo in okolo pohištva. Hčerka noseča skledico blagoslovljene vode za njimi nepresledno moli in kropi vse vprek, zlasti v hlevi po tisti „Liski“, ki tako radovedno, debelo gleda čudni pisker, iz katerega se tako svetlika in vali dim, ter iz repom otepa nakropljene kaplje dol z reber, meneča, da na enkrat zopet sitne muhe sedajo na-njo.

V kuhinji deklet vtakne tresko v lonec in trdom vpihavši luč v žrjavici žarečim licem in bliščičimi solzami v očeh vpraša:

„Zakaj pa kadimo nocoj?“

„Zató, ker je sveti večer — da nam kače ne lezejo v hišo,“ odgovoré oče, da bi do dobrega potehtalo mladi glavi na razum.

„Zato, da prijetno diši, da bo raje pri nas Bogek, ki nocoj pride na svet. — Nú, zdaj le v hišo nesi to blagoslovljeno luč, pa pazi: če ti ugasne, imamo letos mrliča!“

Prižgana leščerba zbere vso družino v hišo in zvabi k večerji, nocoj mrzli, skromni in postni, ker je to že star, národní običaj, da tega svetega večera ljudje le malo jedó take jedi, trdi spodletavimi, polnimi ustmi tudi tú prenočujoči, sivi Jurc, ki ga je noč zalezla na prosijaškem potu.

Po kratki večerji mati olja prilijó v leščerbo, ker nocoj ima goretí do jutra in vsakdo čuti do zornic. Na to prinesó dva hleba kruha na mizo. potem pa se nasloné k čelešniku, ker s tem je njih gospodinjstva skrb pri kraji za nocoj. Zdaj dékli razgrneta pole živobojnega in pisanega pa-

pirja, in zvezdaje ga pa rezljaje v lične trakove strinjata mične zvezde in vezulje, pa z mreno zlateč jih svetnikovim podobam lepita na okvire. Mali deklici je pripuščeno, da gradi jaslica v kot: v sredo hlevce, okrog njega drobno čedo, bele ovce, koštrune in jagnjeta, rujavo-bradate koze in kozliče, vmes pa tudi raznobarvano goved, krave, voliče in teleta: vse po samem, pa tudi v tropah lepo pasoč se po mahoviti, zeleni rebri, in med živino tú pa tam kak pohleven pastir z dolgo, prikripljeno palico in kocastim pesom poleg sebe. In ko nad vsem tem potlej še angelj priplava v razprostrtih rokah z nebeškim pozdravom:

„Čast Bogu na višavah,
In mir ljudem dobre volje na zemlji,“

ploska nedolžna deklica svoji mični stvaritvi, vsa vesela in srečna prašujoča, če jaslice niso lepe? Vsi zadovoljni priznavajo, celo Jurecu tako mehko zaigra pri sreci, da s pol jokajočim glasom zakroži svojo staro, že davno skovano božično:

Tam v štal'ci na slam'ci	Pri jaslicah ga je grèl
'ne dete leži;	Osel in vol;
Ga zebe ga mrazi.	Mraz je pa noter šel,
Ročice moli.	Ker je hotel.

„Da, to vam pravim, to se nocoj to noč čudna čuda godé“, dè berač potem pomenljivo, nažge si kratko pipo in mōčno potezaje, iz nje vedežuje:

„Na sveti večer so nebesa odprta. Kar človek le hoče, izvé lahko nocoj, če o pravem časi pride na pravi kraj. — Dekle o polnoči na vodnjaki, notri zagledaš, če katerega in katerega dobóš. Fant zlezi v kozolec gori na deveti drog in poslušaj: kjer čuješ plesanje, tistam bo ženitovanje, kjer čuješ jokanje, tistotam rojstvo, kjer pa struganje, tam mrlič — smrt!“

Jurec umolkne. Pogosten pok zdaj bliže, zdaj dalje streljajočih samokresov se tako čudno prodira v tiho hišo.

Ura bije enajst. Zvonovi zadoné pri cerkvah vabeč k rojstvu najvišjega, sinu božjega. Hipom je pretrgan posvetni pomenek povsod. Kdor le utegne in more, vsak hiti pogledat pozdravljat in molit novorojenega kralja nebes in zemlje, pohlevno ležečega v jaslih! Po cestah, po potih in stezah tekó proti svetišču, iz katerega veličastno zvonjenje tako slovesno odmeva po sveti noči okrog in okrog, ko na nebesi zvezde lesketajo in se utrinjajo, da svitli žarki švigoma sezajo dol proti zemlji, kakor žarne iskre ljubezni božje.

In potlej v veži božji: v sredi noči ta slovesna svečanost, žarno razsvitljenje, prepevajoči zbor, tako veselo glaseče se orglje vstrezaje se s prijetno-krotkimi pesmami — v pričo skrivnostnega božjega včlovečenja zbrani množici pred očmi:

Igra jim ginjeno sree, kakor pastirjem sliščim angeljev nebeški pozdrav, oznanujoči, da rešenje se bliža; uživajo mir dobre volje ljudem prinesen z nebes.

In srečnim deželanom, cvete jim v sreci mila, prijazna dušna pomlad — na sveti večer!

Na Dobraču.

„Hajdimo na Dobrač!“ reče moj svak, ko sem ga bil v koroškem Bleibergu pohodil zadnje dni avgusta meseca.

Rad bi bil stopil na strme te slovenske gore, ki toliko slové zaradi prekrasnega razgleda bolje po neslovenskem nego slovenskem svetu. Hitro torej pritrdim: „Dobro, idimo!“

Ob dveh popoldne je bilo vse pripravljeno za odhod: „Sepp“, voditelj ob enem, prišel je s krošnjo in naložil pečenih piščancev, laških salam, furlanskega sira, tirolskega vina in slovenskega kruha in vrh teh stvari plaidov in povrhnih sukenj, da je zastokala uboga krošnja na hrbtu našega Seppa. Mali Hugon milo pogledovaje presentira vsacemu dolgo planinsko palico in adjustirani smo bili za pot v „sinje višave“. Bili smo trije moški in tri ženske: moj svak, na telesu precej obilen Bleiberžan, rudarsk oskrbnik nekde na Štajerskem, njegova ne manj obilna soproga, njena tanka „matica“, moja sestra in moja malenkost. Če prištejemo še oba vodnika, bilo nas je osem več ali manje bistrh glav.

Mimo jako zanemarjene farne cerkve in še bornejšega župnikovega stanovanja krene naša karavana takoj v breg po cesti, ki jo je dala napraviti planinska družba na delnice. Da je na novo posuta, noge le predobro čutijo in kdor ima kurja očesa, naj doma ostane. Še dosti hrabro smo se obnašali na tej gruši. Na tako zvani „Dominikus-Ruhe“ je miza s klopmi. Ti in prijetni pogled na Beljak in okolico, na osojansko in vrbsko jezero vabijo k počitku in naš Sepp in njegov tovariš se nista kar nič ustavljala, da smo njima ne malo olajšali krošnji. Pustivši druga krdelica jež in peš in na vozeh za seboj korakamo oprti na podkovane palice skozi šume in po goličavah višje in višje in v štirih dolgih urah prisopihamo k Dobraškemu „hotelu“. Je pa ta „hotel“ deloma kamenita hiša z enim nadstropjem, ki jo je dal hvalevredno graditi Pavel Mühlbacher leta 1810. „Kakor veli steni vzdana ploša, deloma je lesena pritiklina napravljena po omenjeni družbi in prislonjena oni. Sobice je šest, ena manjša od druge, pečice imajo sedaj vse. Tem se pridruži tudi začasni hlev, do-

kler novega ne sezidajo. V kuhinji stoji prihranilno ognjišče, kjer ti kuhajo kavo, pražijo bržole in druga jedila, tudi vina si lahko pokličeš. Cena še ni tako visoka, ako pomisliš, da stojiš več nego 6000' nad morjem.

Mi smo bili menda prvi in ob enem Bleiberžanje, ki uživajo neki poseben privilegij zaradi prenočevanja, torej zasedemo precej prostorno zgornico v zidani hiši. Dokaj sta imela opraviti vodnika, da sta nanosila drv in ogenj zanetila v peči, zakaj čutili smo, da smo nekaj tisoč črevljev višje od drugih pozemeljskih.

Predno se lotimo že nekoliko olajšanih krošenj, hoteli smo gledati vzhod meseca. Za hišo peljajo steze vrh Dobrača. Kmalu smo stali na njegovem robu. Skoraj se je mračilo, okrog in okrog, kakor daleč sega oko, kipé snežniki v jasno, prekrasno nebo, čudna, tišina obdaja nižave, naposled priplava kakor kraljica neba polna luna iz nad daljnih štajerskih vrhov. Pri tem pogledu človeka nehote spreleti sveta groza, da s pesnikom vsklikne:

„Pod velikim tukaj Bogom
Breztelesen bit' želim,
Čiste sape sred' mej krogom
Menim, da že v neb' živim.“

Ne vem, kako dolgo bi bil zamišljen zrl tje proti pokrajinam, kjer prebiva naš rod, kjer mili se čuje naš glas

„Kjer junaki vneti
Si slovenske deklice
Zbirajo v ljubice“

in tje gori proti kipečemu Zvoniku, kjer je tuj duh zamoril slovanski cvet, ko bi me ne bila opomnila ostra planinska sapa, da še nisem brez telesa.

Vernem se tedaj v „hotel.“ Tu je bilo jako živo. Popotniki še vedno dohajajo, prihod drugih naznaja veselo razlegajoče se ukanje vodnikov, vozniki izpregajo utrujene kljuse, v plaide zavite gospe in gospodične melanholično zevajo: „Ach wie herrlich!“ možaki se pozdravljajo in stopajo v male gajbicam podobne izbice godrnjaje, kako se bode v njih izhajalo, voditelji vlačijo razno popotno blago sem ter tje. Babilonska zmešnjava pa je v kuhinji. Kar gnetejo se okolo malega ognjišča. Ta kriči: „a Schwartz“, oni zahteva: „a Schnitzel“, tretji hoče vina in četrti se dere, da ni drv za kurjavo.

Smejé si manem roke in krenem v zgornice. Naša družba se je v tem pomnožila za dve osebi, dva učitelja. Stanica je bila topla, mesec je kakor star znanec prijazno gledal skozi okenca na razpostavljene pečenke, salame itd. Da je v tacih

okoliščinah večerja dobro teknila, ni treba dostavljati.

Naš životni oskrbnik je kaj pogostoma kukal, ne doli v globočino, kjer so ljudje že mirno spavali, ampak na dno z „Ofnerom“ napolnene steklenice. Nasledki tega početja niso izostali. Razne šale, burke, okrogle pa tudi jako robaste, vrstile so se brez konca in kraja. Naposled omaga tovaršija. Sepp in njegov drug pritirata neka čudna motovila, raztegneta jih prav na nizko in položita na nje žimnice. Na te borne postelje pocepajo drug za drugim. Jaz obsedim za mizo in jamem pregledovati časnike z napisom: „Villacher Alpen“, tako zovejo siloma našega Dobrača — „Aktien-Hotel“. Bila je preljubeznjiva deteljica: „Neue freie Presse“, graška „Tagespost“ in Celovške „Freie Stimmen.“

Ta nesnažna družčina se mi kmalu pristudi. Grem tedaj na „spodnji svet“, kjer so bili sploh še židane volje, le ravnokar prišli Dunajčan s svojo zakonsko polovico je britko tarnal, nadejal se je namreč mehkega, prijetnega ležišča, pa je moral revišče prenočiti v shrambi, kamor je letala kuharica vso božjo noč sedaj po maslo, sedaj po vino, meso in kruh. Tam v eni malih kolib se je kadilo kakor v Vulkanovi kovačnici: v gostih oblacih sedé okolo mize moški, pušijo in kvartajo; njih lepše polovice in gospice pa čepé na opisanih posteljah in šepetajo Kaj? kdo ve? V drugi sobici pojó: „Auf den Bergen ist's so schön“, iz hišterne pa vrišči: „Du blauaugat's Dirndl bist mein!“ Prijazna luna je nekako slovesno gledala na šunder, ki jej je nenavaden na teh tihih gorah. To je nočni prizor na Dobraču.

Moja družčina je deloma že trdno smrčala. Sem ter tje je še kdo kako smešno uganil, potem je vse utihnilo in tudi jaz sem se slednjíč udal nadležnemu Morfeju. Nisem pa dolgo dremal, kar potrka nekdo na duri. Bil je naš Sepp. Budil je nas k solnčnemu vzhodu. Urno smo bili na nogah. Z neumitimi obrazi in nepočesanimi lasmi hitimo vsi vprek na vrh. Tu je stala precejšna truma radovednih gledaleev in gledalek iz raznih vetrov — gotovo nad 30. — Zaspani, do nosov zaviti in poviti, a vendar mraza trepetaje in šklepetaje letamo Dobraču po hrbtu čakaje, kedaj se bode Föbu poljubilo pokazati žareči svoj obraz.

Dobre četrt ure kasneje se zasveti na obzoru, ozek krajec se pokaže na nebesnem robu, večji in večji prihaja, na mah nam zamiglja pred očmi, vid nas zapusti: mogočni vladar prijetnega dneva blišči se v rajski krasoti na vedrem obnebjí. Doline in plan pokrivajoče megle morajo bežati pred

njim in kakor se je dvignilo zagrinjalo, odpre se nam prelep pogled na vse strani. Na jutru se razprostira beliško, glansko polje, Rožna dolina, lesketajo srkala osojanskega, vrbskega, hodiškega in blatskega jezera. Kakor orjaški mejniki stojé med Korotanom in Kranjsko sive Karavanke, za njimi pa kamniške planine. Tu kipé v sinje nebo veliki Obir, Ovšova in Raduha na Štajerskem, Košuta, 8145' visoki Grintovec, glasovita Baba, 6876' visoki Jelenič, Vrtača, Kočna, 7068' visoki Stol, Storžič, poleg teh se vrste oče Triglav, Prisinek, 7466' visoka Mojstrovka, 8462' visoki Babji Zob — Nemcem Manhart — romanske Višarje, zadaj štrlé furlanski ali karnski vrhovi, kakor Monte Canin, in beneške gore. V zapadu se dvigajo tirolski ledeniki Ortler, Dreiherrnspitze in drugi. Na severo-zahodni strani kipi velikanski Zvonik na severu pa molé pomejne Ture snežene svoje glave.

Pod seboj proti severu ugledaš Dravo, kako vali svoje valove; na jugu pa, kako hudournna Zila dere po nesrečni Zilski dolini. Nesrečni? Da, da! nesrečna je ta dolina še dan denes. Le poglej z roba na njo, kali ne vidiš, kako navpik se spušča Dobrač k njej? To je storil potres leta 1348. O sv. Pavlu se je namreč zemlja stresla, gora je počila in s strašnim vrisčem se je namreč zavalil južni del Dobrača v Zilsko dolino. Neki 17 vasi je bilo zasutih, kdo ve, koliko ljudi pokopanih, reka je narasla in česar odcepljeni hrib ni pogreznila, poplavila je srdita Zila: lepa slovenska dolina je postala puščava, kar je deloma še dan denašnji.

Tu v Zilski dolini prebiva čvrst rod, ki je ohranil mnogo šeg iz starodavne slovenske dobe, a preti mu grozni posip germanstva, grozé mu povodenj, ki ne bi potopila samo 17 vasi, ampak v narodno smrt dahnila ves rod. Ubogi Zilčanje! Mati Slava joče že na mrtvaškem odru Vašem! Ali ni ničesa, da Vas izbudi iz pogubnega narodnega spanja?

Na izhodnem robu, strmo nad dolino, stoji 6814' visoko nad morjem nemška cerkvice, oskrbljuje jo nemški Bleiberg. Pred nekoliko leti so jo ponovili. Veseli so ljudi, mladi in stari, nosili na plečih altarje in drugo orodje po težavnih stezah, ker takrat še ni bilo sedanje složne ceste — znamenje, da tamošnjim prebivalcem še ni popolnem zamrlo versko čutstvo. Toda sedaj bi bilo bolje, da je cerkev zaprta, da ne bi bila tujcem bolje v posmeh nego v povzdigo — tako nemarno, zanikrno se skrbi za njo. Nekoliko korakov proti zahodu od te oddaljena stoji nekaj niže v zavetju slovenska.

Oskrbkuje jo iz Zilske doline. Ker je bila zaprta, ne morem poročati o njej, vender upam, da je bolje ohranjena.

Navzeti krasnega pogleda z Dobrača vrnemo se v „hotel.“ Obligatna kava poživi ženske, nekteri požirki iz steklenic možake, potem „obvaruj Bog vas, hribje ljubeznjivi“ se spustimo z zračnih višav v tesno solzno dolino. Predno je udarilo na zvoniku dvanajst, bili smo v Bleibergu.

Zvečer grem v gostilno udove Morove. Tje sploh zahajajo in prihajajo vsi romarji na Dobrač. Tam najdeš vodnika, tam dobiš romarsko palico in polno torbo, se vé, da za dober denar. Na mizi leži „Gedenkbuch“. Odprem knjigo in čitam te-le še ne popolno posušene vrstice:

An die Villacher Alpe:
Als Dobrač bist Du bekannt,
Und liegst doch im deutschen Land —
Ist es nicht eine Schand,
Dass Du slovenisch wirst benannt! —

Ha! kako buči po temnih tevtonskih šumah! mislim si in odidem iz kraja, kjer nam še ne privoščijo naših slovenskih imen.

J. Parapat.

Nova pisma do brata hipohondra.

Dragi moj!

Ti se tožiš v poslednjem svojem pismu érez sedanjo mladež. Obiskali so te o počitnicah dijaki iz latinske in one šole, v kateri se židovski učijo. Pri vseh zapaziš nekakšno oholost in ponosnost, ne tožuj brate, — glej to je znamenje, da imajo zdrave obisti, zato je star leksikograf prestavil latinsko besedo „arrogantia“ — v obistnost. Obist pa je smešen, čuden del človečjega trupla; če je zdrava smo prevzetni, če bolana — pa — kukavni. Glej, človečja starost ima stopinje, kakor trmometer, midva sva že pri piki ledu in to poznamljajo z 0, to je ničlo. Res je, da se marsikteri mladeneč preprosto obnaša, vendar gotovo se tudi Tebi ne bi dopadel mladeneč, kateri se véde, ko da bi bil že pri ženitvi svojega očeta. Prav imaš, da mladeži ni dati vajet v roke, drugači požgejo kakor Phaetonček vse, in z vozunčkom padejo v morske valove, pa je-li nisi sam pel, ko še sva na univerzi z „Ziegenheineri pri prelekcijah sedanjega prvega slovanskega filologa“ ropotala, sam prav veselo in sicer po nemški, ker takrat še učeča se mladež ni znala slovenskih popevk, vesele pesmice:

Lasst uns in den jungen Jahren,
Da die Väter lustig waren,
Gleichfalls lustig sein
Und juhhein, juhhein, juhhein!

Mladi ljudje so Ti, kakor mladi lovski psi, — klivčejo letajo po potih, kjer nikdar ni zajec hodil, čakaj bodo jih že lovci v šolo vzeli in spametovali.

Vendar sam ne zagovarjam skakanja črez ograje, in lepo obnašanje priporočuje mladega človeka, nisem tudi prijatelj buršikožnosti, poslovenskemu: dečarstva, in neotesanih oblik, vem, da že zgodaj mora se človek privaditi resnobi življenja in ogibati malomarnosti, ker resnična je švabska prislovice :

Aus dem Sächle wird eine Sach',
Und aus dem Rinnerle ein Bach,

vendar, kar Horac piše o „imberbis juvenis,“ se bode ponavljalo do konca sveta.

Jaz bi sicer, kakor cesar Fridrich, pred 30. letom nobenega ne pustil v univerzo, ali moja načela ne bodo obveljale, ako zjutra pridem za ministra nauke.

Sam pa tudi jaz našej mladeži želim, da bi se pečala z resnobnimi študijami; vendar dijaško mladež moraš prepričati v potrpežljivosti, ni pa je z porogovanjem butati, študent je, kar je izkušeni profesor dobro rekel: animal rationale bipes, quod non vult cogi, sed persuaderi. Toliko v pomirjenje in ravnanje tvoje, ako zopet bode te obiskal kakošen preživ „civis academicus“. Zdrav ostani!

Ves tvoj

Επιχαρμος.

Kako je Suvarov avanziral.

Pred začetkom osodnih bojev francoskih v Italiji, kjer si je Suvarov neumrljive slave dobil, bili so cesarici Katarini II. predloženi pismeni

seznamki višjih dostojnikov, kateri imajo se v stan „invalidov“ postaviti. V tem seznamku je tudi stalo ime: Suvarov. Ko naš slavni vojak to zve, poda se v Petrograd, in prosi za audijenco. Brez vse težave jo dobi, in ko v dvorano Cesarice stopi hodi visok in dolg, kakor je bil, po dvorani en čas sem in taj ter pa obstoji oči obrnovši na tla, in nasloni se na svojo sabljo z pripogneno glavo. Cesarica, kateri so dobro znane bile posebne „maniere“ njenega generala, prime ga za roko, kako da bi ga zravnati hotela. Pri tej priči Suvarov skoči visoko „hop“, in vzklikne: kdo bode proti meni, ako me sama svitla cesarica povzdigne?!“

To se je cesarici tako dopadlo, da ga je povabila k popoldnejši slavnosti v cesarski vert, pri kateri priložnosti je Suvarov mogel ladjo v velikem ribniku voditi, in cesarico po ribniku v ladji voziti. Po dokončani plavbi, ko je že ladja par korakov od brega bila, skoči Suvarov na breg, tako, da je cesarica od tega nevarnega skoka prestrašena na ves glas zakriknola. A Suvarov reče mirno: „Prosim Vašo carsko milost za odpusčenje, hotel sem samo pokazati, da invalid na pismo še prav dobro skakati ume.“ Še tisti dan stopi Suvarov zopet v aktivno službo, in kar je starec v francoskih bojih storil, je vsakemu znano.

L. Časnik.

Oddel za znanost.

Odgoja pri starih Grkih.

I. Otročja doba.

(Spisuje prof. Maks Pleteršnik.)

Da je rodbina vesela, ako se jej porodi nov ud, je naravna reč v naših časih, bila je naravna reč tudi pri narodih klasične starodavnosti, katerim se je po žilah, kakor nam, pretakala kri in ne voda. Ravno tako naravna reč je, da so to veselje starodavniki kazali, kakor jo kažejo narodi naših časov, toda vsak narod po svoje.

Grki so o rojstvu vsakega otroka imeli navado praznovati slovesnost „amfidromije“.

Peti ali sedmi dan po rojstvu se je hiša odznotraj in odzunaj okinčala, ako je bil rojen fantič, z oljkovino, ako je bilo deklice, z volnenimi venci. — Kako lepo je Grk s to pomenljivo olupšavo naznanjal, kaj ima otroku v poznejših letih, kadar odraste, najvišji cilj v življenju biti: možu oljka, slavnilo plačilo vojaške, državniške ali umetniške izvrstnosti, ženi — tiho opravljanje hišnega dela.

Za slovesnost je bil večer odločen.

Okolo ognja praskljajočega na čast Hestiji, boginji domačega ognjišča, je zbrana rodbina in mnogo sosedov, ki so prišli gospodarju čestitat in so s seboj prinesli raznoterih daril za novorojenca, kakor igrač, lepotin in drugih malenkosti, ki se bodo skrbno shranile do tistega časa, ko jih bode otrok mogel rabiti. Vsa družba je praznično oblečena; vsakdanje bele oprave so zamenjene z barvanimi ali vsaj z belimi pa z barvanimi traki obrobjenimi; posebno lepo se nekterim ženskam podaja beli „hitón“ s škrlatnim robom.

Pogovor preneha in sveto opravilo se začne. Sužnjica prinese vrč vode in skledo. Najprej si gospodinja roke umije in za njo ostale žene, ki so ji stregle pri porodu. Porod jih je po mislih starih Grkov omadežal; zdaj so zopet očiščene. Na to vzame ena izmed žen ali mati sama otroka, teče z njim večkrat okoli ognjišča (odtod ime amfidromije — obtekanje) in ga potem na tla položi pred hišnega očeta, ki ga na roke vzame in tako slovesno za svoje dete pripozna, za katero hoče skrbeti. Pri tej priliki dobi otrok tudi ime, po

navadi dedovo ali pa imé kterega znamenitega sorodnika, in oče, dete v rokah držč, začne bogove moliti, naj novemu zemljanu podelé dolgo in srečno življenje. Po končanem svetem opravilu se pa poda družba k „srecrazveseljuočemu“ obedu.

Tako se je godilo otroku, kterega je oče hotel zrediti; kajti nobena postava mu ni branila otroka, ako ga ni hotel zrediti, zavreči in ga dati kam izpoložiti. Sicer je redko kteri oče to grozovito pravico, ki mu jo je šega dajala, porabil, ker je očetovsko srce tudi pri nekdanjih narodih imelo svojo moč. Ali zgodilo se je včasih vendar le, posebno ubogim dekleteem, in občno mnenje je kaj takega zelo milo sodilo. Se ve da so največkrat otroka tako izpoložili, da je bilo upati, da ga ktera blaga duša najde in zredi. Zato so se izpoloženi otrokom znamenja okoli vratu obešala, po kterih bi jih bilo mogoče zopet najti in nazaj dobiti, ako bi se okoliščine spremenile.

Prvih pet let je za otrokovo odgojo skrbela mati. Ali grška mati ni bila vse to, kar si mislimo mi pod tem imenom. Pri Grkih ženske niso bile tako čislane, kakor so v naših časih. Za to kar se je izven hiše godilo, — in imenitnejši del grškega življenja se je ravno izven hiše vršil — je Grkinja malokedaj vedela, v malokteri reči je imela kaj govoriti; saj grški pisatelji tako radi omenjajo pregovor „ženam pristoji molčati“. Tako zanemarjene so bile ženske mnogo manj izobražene od možkih in niso mogle biti take matere, kakor si jih mi mislimo. Le v Špartii so bile za ženstvo nekoliko ugodnije razmere.

Neka malomarnost za otroka se že kaže v tem, da pri Jonicih sploh, pri Dorcih že redkeje, matere niso dojile svojega deteta ampak ga izročale dojnici. Ko je bilo odstavljeno ga je dobila pesterna, ki ga je krmila z medom in drugimi enako mehkiimi in sladkiimi jedmi. Kmalu je prišel srečni čas igranja, čas prvega duševnega in telesnega dela otrokovega in, kakor Jean Paul pravi, čas prve poezije človekove. Otrok je raznotere lončene ali voščene podobe, kot vojake, kmete, ribiče razstavljal po tleh, ali z ropotačami ušesa nadlegoval domačim ljudem, ali po pesku kopal in brskal in ril. Tudi „palico jezditii“ so tedanji otroci tako dobro znali, kakor naši, in Plutarh omenja o Agezilaju, slavnem špartanskem kralji, da je rad z otroci palico jezditil, kakor se tudi o Sokratu pripoveduje, da se nič ni sramoval pred Alkibijadom, ko ga je ta našel med otroki jezdečega trstiko. Kadar so se naigrali otroci, so jim pa pesterne razne pripovedke in pravljice, n. pr. tudi ktero Ezopovo basen pripovedovale in mlado domišljijo s čudovitimi podobami polnile, ali pa so jih, če so bili hudi, strašile z Mormaliko, z Gorgo z Lamijami in Empuzami in kar je bilo še več takih pošasti, ki so človeško meso jedle, mlade otroke k sebi vabile in ugrabljale itd. — vse kakor v naših časih. To kar je zgolj človeškega, to se ponavlja pri vseh narodih vseh časov. Posebno pa je otroška doba taka, da nam kaže prikazni, ki so povsodi enake, ker je človek v tej

dobi še najbolj naravi prepuščen. Pozneje pa se začne obtesavanje in to je pri različnih tesarjih različno.

Žiga Herberstein v Moskvi.

Med najimenitniše može, ki so se rodili na slovenski zemlji, štejemo tudi Žiga Herbersteina. In to po vsej pravici, kar nam kaže vse njegovo življenje.

Herberstein je luč svetá zagledal večer pred sv. Jernejem leta 1486 v Ipavi na Kranjskem, kjer je bil njegov oče Lenart cesarsk oskrbnik. Od kraja so ga starši pošiljali v domačo šolo, da se je učil nemškega in slovenskega jezika. Komaj osem let star moral je deček na Koroško h krškemu proštu, s kterim je bil v rodu. Toda l. 1495 ga je kuga prignala nazaj na dom. Dve leti pozneje se je napotil na Dunaj v velike šole, ktere je prav dobro doveršil ali izdelal. Bil je tačas še le 16 let star, vendar ves ponižen pravi, da bi se bil lahko mnogo več naučil, ko bi ga bili boljše trdo in ostro deržali. Kako lep izgled za mladenčé!

Po dokončanih naukih je Herberstein pomagal očetu v različnih pravadah, ko se pa vojska vname med Benečani in cesarjem Maksimilijanom, pridruži se štajerskim vojakom in stopi v cesarsko službo. Cesar kmalu spozná bistro in prebrisano glavico našega Žiga-ta in ga pokliče k sebi. V kratkem je postal vitez in 13. grudna l. 1514 cesarsk svetovalec. In odslej ni ga bilo imenitnega opravila da ga ni bil deležen naš Žiga. Cesar Maks in za njim kralj Ferdinand I. sta ga pošiljala po raznih večkrat imenitnih opravih skoraj do vseh posvetnih in duhovskih evropskih vladarjev. Prehodil je Žiga Herberstein blizo vse dežele, Invarsko, Bavarsko, Dansko, Švajco, Poljsko, Litavsko, Ogersko. Leta 1519 ga je štajerski deželni zbor izvolil, da je šel v družčini kranjskih, koroških tirolskih in avstrijskih poslancev na Španjsko, novemu cesarju Karolu V. poklanjat se in ob enem prosit, da potrdi vse deželne pravice in svoboščine. Poslanci so 25. rožnika odrinili iz Belaka v Terbiž, Treviso, Benetke, Padovo, Bologno, Fiorencio, Rim, kjer so papežu Leonu X. noge poljubili. Prišli so potem v prelepi Napulj in po silno viharu in nevarni vožnji po morju slednjič v Barcelono k cesarju. Malo ali nič bi bili dosegli možje, ako bi ne bili imeli v svoji sredi izurjenega govornika in bistrega državnika Herbersteina. Ko se je poslanecem obljubilo, česar so zahtevali, vrnili so se skozi Francosko, Savojsko, skozi Turin, Milan, Verono, Vicenco domu. Po 7 mesecev in 10 dni dolgim potovanju so dospeli dné 4. sveč. 1520 l. v Belak.

Naslednja leta je Žiga popotoval na Nemško, v Prago, na Francosko h kralju Ludoviku, na Marsko, večkrat na Ogersko, na Poljsko, Poznansko. Zavaljo njegovih res velikih zaslug je kralj Ferdinand I. 18. novembra l. 1531 Žiga Herbersteina in vso rodovino njegovo povzdignil v zlahtni stan in 24. pros. l. 1537 v baronsko čast.

Kako previdno in modro je naš Žiga izpeljal včasih silno težavne in zmedene opravke pri vladarjih, spričuje tudi to, da je bil l. 1541 poslan k najhujšemu sovražniku krščanskega imena, k turškemu sultanu silnemu Sulejmanu, ko je bil vzel v posest Budo, glavno mesto ogersko in da ga je njegov kralj dvakrat odpravil celó na Rusovsko, tačas le malo znano deželo. Prvo potovanje nam Herberstein sam kaj mično in dokaj na drobno popisuje. Naj posnamem iz tega popisa nekatere boljše mikavne drobtinice iz tačasnega ruskega življenja, morebiti ustrežem komu svojih slovenskih bralcev.

Skozi Krakov, Vilno, Novgorod, po suhem in mokrem, na konju in na sanéh je po prestanih silnih težavah in nevarnostih v tujih pokrajinah srečno dospél 18. aprila l. 1518 v Moskvo, ki je bilo tistih dob glavno mesto ruskega velikega vojvoda ali cara Ivana Vasileviča. Dali so mu moža, ki je moral skrbeti mu za živež in druge potrebe, Rusi so mu rekli pristav. Od tega pristava pripoveduje naš Herberstein, da je imel zeló veliko moč in oblast. Kedar so prišli v kak samostan in menihi niso hoteli dati, kar je tirjal pristav, vzdignil je bič, in „črnei“, to je črni menihi, so pokorno ubogali.

V Moskvi so odkazali našemu rojaku neko prazno hišo, v katero so še le tirali mize, klopi in mesto šip za okno nekako tanko kožo. Pisar je dobil nalogo, da mu nosi vsakdanjo jed in pijačo, namreč velik kos govejega mesa, kos špeha, živo ovco, živega in mrtvega zajca, šest živih pišancev, zelja, ječmena, sira, soli pa le enkrat na teden, isto tako dovolj popra in zafrana. Vse to so mu vozili na kolih, kakor so bili v navadi pri njih. Ob postnih dneh so mu donašali mrtvih rib in mnogo velikih na sapi brez soli posušenih jeseter, rib ki se jih ne manjka v rusovskih rekah. Dobil je tudi majolčico žganja, ktereга Rusi pred jedjo radi pijó, poleg tega trojne medicine in dvojne pive. V hišo so mu postavili ljudi zlahtnega rodu, da so njega in hišo varovali in čuli, da nihče ni mogel brez njih vednosti k njemu ali od njega. Služabniki so stanovanje pometali, kurili, zaklepali, nekteri so imeli opraviti v hlevu, drugi v kuhinji, zopet drugi so dreva cepili. Kar je Herberstein seboj pripeljal n. p. posteljno opravo, steklenice, kozarce itd, pustili so mu, krme za konje dajali so mu obilno. Ko je nekega dné, kakor sam pripoveduje, kupil nekaj živih rib, zdelo se jim je za malo, češ da je sramota za cara, in odslej so mu pošiljali živih rib.

Dné 21. aprila je imel zaslišanje pri ruskem caru. To mu je naznanil tolmač že večer poprej rekoč: „Jutri stopiš pred cara!“ Omenjeno jutro za rano je zopet pristopil tolmač z besedami: „Denes boš pred gospodom!“ In potem v tretje mu je sporočil: „Imenitni gospodje prihajajo po tebe, počasti jih in pojdi jim naproti!“ Zdajci prihajajo zalo oblečeni možje in veliko služabnikov za njimi. Ko skočijo raz konj, opominja ga tolmač še enkrat, naj jim gre naproti in sprejme s častjo. To je tudi storil naš Žiga, kolikor se mu je zdelo po-

trebno. Rusi so bili radovedni videti cesarskega poslanca. Zaprli so toraj štacune, popustili kupčijo in vreli proti gradu. Vse belo je bilo od klobukov njihovih, ki jih zovejo kalpak.

S silo so se skozi gnječo previli do carskega stanovanja, ki je bilo samo že veliko, kakor mesto. Tam so stali ljudje, ki so bili tem lepše opravljeni, čem bliže so bili stopnicam. Tik njih so bili tuji služabniki, Litavci in drugi brez belih klobučkov. Prav do stopnic nikdo ni smel jezdit, ker to je bilo dovoljeno le caru, toda poslanec se ni zmenil za to čudno navado in prignal svojega konja kolikor je mogel blizo k stopnicam. Tu je stopil s konjiča in peš korakal kviško do obstavka, kjer so bila vrata v cerkev sv. Mihalja. Tukaj ga sprejmeta dva svetovalca velikega kneza, sežeta mu v roko ter ga poljubita, potem ga spremljata eden na njegovi desni, drugi na levi, oni pa, ki so šli ponj v prenočišče, stopijo spoštljivo nazaj. Ko se bližajo sobam, pristopita dva druga in ga sprejmeta kakor prva dva, ki sedaj nazaj stopita. Tako se je godilo, dokler niso dospeli do prve izbe. Pred njo so sedeli ljudje zlahtnega rodu z otroci vred v dobrih suknenih oblačilih. Nobeden se ni gnil. V sobi so bili pa že drugače napravljeni, v svili in zlatu so se lesketali. V drugi sobi tik carske izbe je mrgolelo mladih vojvodov, kamernikov in raznih služabnikov, ti so bili še bogatejše opravljeni, biseri in druge dragotine so se bliščali na njih kalpakih. Sedaj stopijo v stanico carjevo. Veliki knez Ivan Vasilevič je tu z vso carsko častjo in mogočnostjo sedel za eno ped više kakor drugi, njemu na straneh so bili dva njegovih bratov in njegov svak, sin nekega tartarskega kralja, okoli njih pa množica vojvodov, svetovalcev in uradnikov.

Razun cara, njegovih bratov in svaka vsi ustanejo, ko stopi cesarski poslanec Herberstein v prostorno izbo. Le-ta spodobno pozdravi cara, bližaje se mu, car sam pa mu pokaže z roko poldrugo ped visok in pregernjen stolček in reče: „Tu sem stopi k stolčeku!“ Poslanec je začel svoj pozdrav. Ko imenuje ime cesarja svojega, ustane car, prestopi podnožnico in vpraša: „Je-li zdrav naš brat Maksimilijan, izvoljeni rimski cesar in najvišji kralj?“ Herberstein odgovori, da je njegov gospod dobrega zdravja. Car zopet sede in posluša nagovor do konec. Potem mu izroči pisma, veliki knez pa veli: „Podaj mi roko. Kako si potoval?“ Po ruski šegi je poslanec rekel: „Po Božji in Tvoji milosti srečno. Bog ohrani tvojo milost še dolgo!“ Sedaj mu ukaže sestti, potem pokliče tolmača ter mu pove nekaj na uho. Le-ta zašepeta poslancu, naj naznani, kar ima povedati. Ustane tedaj in razloži namen svojega prihoda. Prišel pa je zato, da je ruskemu caru ponudil prijateljstvo cesarjevo ter ob enem prosil, naj se spravi s poljskim kraljem Sigmundom, s katerim je bil v hudem in dolgem sovraštvu. Naš rokaj takrat še ni znal popolnoma rusovsko govoriti, pomagal mu je toraj tolmač, ki je tolmačil le po dve ali tri besede na enkrat, razumel pa je Ruse brž ko ne, ker ste si slovenščina in ruščina jako podobne.

Ko je Herberstein končal govor svoj, zopet sede in car spregovori: „Žiga, jedel bodeš moj kruh z menoj!“ Drugi so povabili na povelje carjevo v gostije tovarša njegovega Janeza Turna in ostale služabnike. Stopili so v vizbo, kjer je bilo pripravljeno kosilo. Car, njegova brata, svak in svetovalci so sedeli za posebno mizo. Njim nasproti je bila miza pogernjena za poslanca in njegovo spremstvo. Na mizah so stale zlate posode kisa, popra in soli. Ko se naš Žiga prikaže v jedilnici, ustanejo vsi razum cara, njegovih bratov in svaka, kakor popred. Veliki knez zopet pokaže z roko, kje je poslancev sedež. Po šegi njihovi se je priklonil caru in vsem, ki so ustali. Potem je sedel in nekoliko dalje od njega njegovi ljudje. Car sedaj strežaju položi tri podolgaste kosce kruha na dlan in ukaže, naj jih nese poslancu. Ta stopi pred njega in zakliče tolmaču, ki je vedno stal pri mizi: „Žiga, car Vasilevič, kralj in gospod vseh Rusov in veliki vojvoda pošlje ti milostljivo ta kruh od svoje mize.“ Poslanec je vzel kruh, položil pred se na mizo ter se priklonil caru in vsem, ki so z njim vred ustali. Potem prineso pečene labude, dva ali tri postavijo pred cara. Ta zabôdevanje, morebiti, kakor piše Herberstein, da poskusi, kateri je mečji. Koj za tem jih odneso in zunaj razkosajo. Perutnice in bedrica so došle caru, njegovim bratom, svaku in cesarskemu poslancu, vsi drugi so dobili prsne kosti in merde. To se je godilo kakor popred s kruhom. Car je prvi jemal iz skledice, nekoliko pokušal, potem dajal bratom, svaku in Herbersteinu in vselej je bilo treba priklanjati se na vse strani, da so našega Žigata že jele kolena boleti in toliko bolje, ker je pojedina trpela skoraj pet ur.

Naposled je bil vendar konec in poslanec smel ustati. Car mu je mignil, naj odstopi. Spremljevalci so pristopili in peljali ga v prenočišče, vzeli so pa seboj veliko pijače in sreberne posode, češ, da ga bodo še srkali. In res so se v njegovi hiši prav po domače vseli okoli mize in začno popivati. Herberstein pa jim reče, da ne more več, in možje odidejo.

Tako so sprejeli v Moskvi na Rusovskem prvega cesarskega poslanca in ta je bil slovenskega rodu, res častno za nas Slovence, ki le premalo poznamo svoje slavne prednamce! — Herberstein ni povsem dosegel namena svojega, car namreč je hotel mir skleniti s poljskim kraljem Sigmundom, ako ga sam zanj prosi. Poslal je toraj naš rojak trikrat Janeza Turna Planosk jo v tej zadevi. To in obotavljenje poljskega kralja je napravilo veliko zamudo. Ta dolgi čas je dajal Herberstein priložnost, opazovati navade, šege, življenje sorodcev Rusov, ogledovati njih poslopja, obrtniške in kmetijske izdelke itd. Tudi njih jezika se je bil v kratkem toliko privadil, da mu ni bilo treba za vsako besedo tolmača. To je storilo, da so ga radi imeli dvorniki, to je, vsi, ki so okoli cara, posebno pa car Vasilevič sam, ki se je po domače in srčno pečal z njim, kakor s starim znancem.

Nekega dne pridejo po Herbersteina — bilo je 40 konj in več plemenitih gospodov — da ga pripeljejo čez reko Moskvo. Unstran je sedel car na turškem konjiču. Poslancu seže v roko in reče: Denes imamo lov in pozvali smo tudi tebe, da se z nami veseliš in vašemu cesarju Maksimiljanu poveš, da si bil deležen našega radovanja!“ In hajdi, vderli so jo v hosto! Ubogi zajci, za vas je bil takrat pač žalosten dan! Gonili in hujskali so jih psi, da je bilo joj! Tri velike kupe so jih vjeli. Zadovoljnost je bila splošna. Veseli vprašajo našega Žiga-ta koliko misli, da jih je? „Več ko tisoč“ odgovori. To jim je bilo jako všeč. „Pa jih ni bilo 300“ pristavlja Herberstein, ki je tako govoril, da se jim je prikupil. Dober zajuterk v šotoru je končal lovsko veselico 19. majnika.

Kot dober kristjan je šel Herberstein na dan velike gospojnice v cerkev, ker katoliške nobene ni bilo, v staroversko sv. Mihajla. Tu je videl marsikaj nenavadnega in čudnega. V njej je pogrešal naših klopj, zato je bila pa nastlana z velikimi okornimi vejami. Pri edinem altarju je bila njih služba Božja. Njih škof ali metropolit je deržal palico, na katero se je upiral, na glavi je imel kapo, na kateri so bile svilnate in zlate podobice. Lično napravljeni so bili tudi drugi duhovni in leviti. V procesiji so nosili podobe sv. Petra, Miklavža in nekega nadangelja, morebiti sv. Mihelja. Ljudje so padali na obraze, upili, jokali in molili. Pri tej cerkveni svečanosti so bili pričujoči car, njegovi prvi služabniki in druge imenitne glave. Eden in trideset tednov je Herberstein bival v Moskvi. Mnogo je videl in skušal v tem času, kar se mu je zdelo spomina vrednega, zapisal je, da tudi njegovi potomci izvedo, kaj je mož doživel v tuji deželi, kjer je našel sorodne brate.

Car Vasilevič ga je za odhodnico dobro obložil z drago kožuhovino belih podlasic in sobolov, ki jih kerznarji dandenes največ prejema iz Rusije, z okusnimi suhimi ribami, beluge imenovanimi, s konji, ki so mu bili posebno všeč, in s sanmi. Pridružil se mu je rusk poslanec s služabniki vred ki je nalašč potoval z njim nemškemu cesarju ozdravljat v imenu ruskega cara.

Pot je bila zelo težavna, morali so prenočevati pod milim nebom v visokem snegu in hudem mrazu, korakati čez zamerznene reke in vode, sploh pretrpeti mnogo neprijetnega, ker tačas še ni bilo toliko in tako lepil cest, ko dandanašnji. Od Smolenska do meje jih je spremljevalo nad 200 jezdec, potem so se peljali čez reko Berezino, ki je 300 let pozneje tako grozno imenitna postala, ker ondš so Rusi meseca novembra l. 1811 Napoleonovo veliko armado tako strahovito otepli, da se je od 600.000 mož komaj peti del vrnil v domačijo, vsi drugi so bili ali ubiti na ruskih stepah ali so umrli lakote ali žalostno poginili v mrzlih valovih reke Berezine. V Troki, štiri milje od Vilne, so ogledovali v zverinjaku mogočne ture, ali prav za prav zubre, velikansko žival, najboljše podobno našemu volu. V Krakovem se je Herberstein snidel s poljskim kraljem. Odtod so potovali skozi Moravsko, Avstrijsko, zgornjo Štajersko, Solno-

graško in 22. marca l. 1518 je mogel naš Žiga zopet stopiti pred gospoda svojega v Inspruku. Radovedno je poslušal, kar mu je zvesti služabnik pripovedoval o navadah in življenju tisti čas še tujega naroda ruskega.

Šešt let pozneje vidimo Herbersteina v drugič na potu v daljno Rusijo. S precejšno tovaršijo je iz Dunaja odrinil 12. prosenca leta 1526 in najpred na Poljsko. V Krakovem niso nič kaj prijazno sprejeli niti njega niti ruskih poslancev, ki sta se bila domú vračaje iz Španjske, kjer sta v imenu svojega gospoda pozdravila novega cesarja Karola V., pridružila Herbersteinovi trumici. Močno je médlo, ko so zapustili poglavitno mesto poljsko, potovanje torej ni bilo dokaj prijetno. Na sanéh so se peljali skozi Lublin, Berzec, Slonim, Minok, Borisov. Pred mestom Smolensk jim je naproti prišel imeniten gospod, kakor so govorili, da jih bode spremljeval. Cvetno soboto jih je povabil na obed. To ti je bila čudna gostija pod milim nebom in v visokem pa mehkem snegu! Temu gospodu se ni nič kaj mudilo, vsacih par milj je ukazoval ustavljati se in prenočevati. Dolgočasnega pomikanja so se kmalu naveličali Herberstein in tovarši njegovi. Zatorej je zapovedal ne izmenivši se za druge kar udariti jo naprej. Na očitanje nasprotno, da se ne spodobi po tuji deželi potovati po svoji glavi, odrezal se je dobro naš rojak rekoč, da so izrejeni v hišah, ne pa med divjimi zverinami, da so torej vajeni pod streho spat. Tako so jo proti volji Rusov ubrali pred tačas leseno mesto Smolensk, vendar so morali zunaj mesta tisto noč prebiti v bornih kmečkih kočah. Tu so se mudili 10 dni, ker so čakali odgovora iz Moskve kamor so naznanili blizo.

Sneg je med tem skopnel, potoki in reke so narasli. In je bilo torej treba še le popravljati mostove, kjer so bili večali manj poškodovani zaradi velike in dereče vode. Drugje ni bilo niti mostov, niti brvi, morali so se tedaj prevažati na plavih, z vejami spletenih. Pristavi, ki so imeli dolžnost peljati jih po varnih potih v gorka prenočišča, vlačili so jih tabart le bolj po obširnih hostah in gradih, da je bilo treba ondi prenočevati v mokroti. Konj celo niso mogli seboj voditi, peljali so jih po dolgih ovinkih za njimi.

Dné 26. aprila l. 1526 je naš Žiga v drugo zagledal glavno mesto ruskega vélikega kneza, z veliko častjo so jih pol milje pred mestom sprejeli, z darovi obsipali in potem v stanovanje peljali. Dne 1. majnika jih je car pogostil. Moskva tačas ni bila tako krasna ko dandanašnji, ko zasluži imé „zlata Moskva.“ Že od dalječ se ti blišče neštevilne pozlačene kuplje staroverskih cerkvá in ko stopiš v mesto, ne veš, kam bi se najpopred ozrl, tako veličansko, tako prelepo je vse. Prav čudež rusovskega zidanja in bogatstva je novi Kremlj poleg reke Moskve, ni ga mu para na svetu, pravijo, da velja kakih sedem milijonov goldinarjev. Poleg tega je v mestu mnogo mnogo moških in ženskih samostanov, velikih in majhnih šol, bolnišnic, ubožnih hiš, vélika hiša za najdence carinje Marije Feodorovne, v kateri skerbé leto na

leto za več ko 5000 otrok in kjer ima 34000 ljudi prostora, potem veliko palač, kasarn, fabrik in najteži zvon na zemlji. Začetek Moskve sega v stare čase. Za časa Ivana Vasileviča je že cvetela, toda leta 1547 jo je večjidel ogenj pokončal, l. 1753 se je car Peter Véliki preselil v novi Petrovgrad, vendar Moskva napreduje dan denes.

Pet mesecev se je mudil Herberstein pri Rusih, zopet je imel lepo priliko premišljevati in opazovati njih življenje in mišljenje. In te priložnosti ni zamudil, temuč dobro jo je porabil sebi in drugim v prid. Kar je videl in slišal, zapisal je za svoje vnuke, za nas. Našel je celo ruski letopis, ki je silno važno za rusko zgodovino. Dne 12. oktobra so poslanci zapustili „sveto“ Moskvo, kakor jo imenujejo pravoslavni Rusi, ter odrinili v Smolensko, Dobrovno, Vilno, Grodno na reki Nemen, kjer je bil tak mrzaz, da je našemu Žigu, kakor sam poroča, skoraj nos odmerznil, potem čez Poljsko, Moravsko na Češko v Prago, kamor so dospeli 13. svečana l. 1527. Ruski poslanec ki je koj za njima prišel, zavzel se je ugledavši prelepo zlato Prago ter vskliknil: „To ni grad, to ni mesto, je kraljestvo!“

Da-si je Herberstein prehodil skoraj vse evropejske dežele in kraljestva, videl in doživel marsikaj, Rusija mu je bila najbolje pri sreju, od nje je največ naznanjal strmečemu svetu, kateremu je bila ruska država toliko ko popolnoma neznana. Spoznal je njeno važnost in previdel imenitnost, katero bode dosegla s časom. Mož se ni zmotil, to nam kaže sedanja velikanska Rusija, ki se razprostira po severni Evropi, Aziji in Ameriki na blizo 400000 štirjaških miljah z 80 milijoni prebivalcev!

Okoli leta 1550 je izdal naš slavni rojak v latinskem jeziku spisane bukve o navadah, veri, zgodovini, krajih in mestih ruskega kraljestva. Hitro so jih prestavili tudi v druge jezike, da je radovedni svet izvedel kaj od novega ruskega naroda. Od Herbersteina smemo po pravici trditi, da je Rusijo našel ter pokazal jo Nemcem, Italijanom, Francozom in drugim. Razun teh bukev je spisal še mnogo družih v latinskem jeziku, da se moramo res čuditi kako je utegnil pri tolikih in tako težavnih opravkih in potih sestaviti toliko število sem ter tje obširnih knjig. Od njega imamo njegov življenjepis do leta 1553., rodoslovje Herbersteinove rodbine, za našo zgodovino posebne vrednosti, potem spise naravoslovske, o njegovih potovanjih, ruski letopis, popisovanje Litavije itd.

Zakaj pa je bil Žiga Herberstein svoje dni najpripravniši zlasti v slovanskih zadevah? Razen njegovih drugih zmožnosti bila je poglavitna pomoč njegovo znanje slovenskega jezika. Slovenščina je bila tisti ključ, s katerim si je odperl srea sorodnih Rusov in slovenščina je storila, da je znal brati v njih slovanskih sreih, da jih je umel in čedalje gorkejšje ljubiti. On je bil eden tistih redkih mož, ki so tačas čislali naš jezik in se nje-ga naučili. Sam nam pripoveduje, kako se ga je učil v Ipavi in koliko mu je učenje njegovo prizadevalo truda, pa tudi koliko zasramovanja in

psovanja. Ali je mogoče, da so že pred 300 leti prav kakor dandenes zasmehovali in čertili vsacega, ki se je poprijel milega našega jezika? Herberstein nam to zatrjuje in on je predokritosrčen in ljubi resnico preveč, da bi nas hotel prevariti. Toda naš Žiga se ni dal ustrašiti abotnemu posmehovanju, ostal je zvest sladki slovenščini in v poznih letih je spričeval kako koristno mu je bilo znanje slovenskega, tako zaničevanega narečja. Njegova ljubezen do Slovanstva tudi pozneje ni ostala brez sovražnega pikanja, predsedala je zlasti Poljakom, ki so že takrat pisano gledali vedno mogočnejšega soseda. Podtikovali so mu nezlahne namene, celó to so mu za zeló jemali, da je ruskega vladarja imenoval cara, češ, da je le véliki knez. Ali Herberstein jim ni dolžan ostal potrebnega odgovora. Mnogo zaslužen in slavljen kot previden in moder državnik, kot izvrsten in vsestransk pisatelj, za nas pa kot redek posnemanja vreden domorodec je 80 let stari baron Žiga Herberstein oči zatisnil za vselej leta 1566. Večen mu spomin!

Janez Parapat.

K zgodovini tabaka.

Nobena rastlina na zemlji se ni tako hitro razširila na vse strani sveta, nobena ni toliko udeleževala v življenju poedinih oseb in celih krajin, kakor tabak ali duhan.

Kakó smo krompir dobili iz Amerike, tako tudi ta zel ni bila pred letom 1492 v Evropi znana. Prvi je vest o duhanu dal redovnik Romano Pano, katerega je Kolombus, ko se je iz druge svoje ceste iz Amerike v Evropo nazaj povrnil, na otoku sv. Dominika (San Domingo; Hayti) bil pozabil. Ta redovnik je pisal v Evropo, da prebivalci tega otoka imajo navado suhe široke liste nekakšne rastline, katero „kohoba“ nazivajo, iz pipek nasajenih na cevih do 2 stop. dolgih, kaditi, ali kuriti, in tem pipkam pravijo: Tabakos.

Kriva je tedaj domnenka, kako bi duhan bil od ostrova Tabakos ime „Tabak“ obdržal, temuč Španjoli so ime pipek prenesli na rastlino samo, ali prav za prav na eden ameriški otok. Med to prvo vedomostjo o duhanu je dosti let pominolo do sajenja te rastline v Evropi, ker Španjolci so iz Amerike samo suhe liste dobivali, prvo duhan-sko seme je še le leta 1559 na Portugalsko prišlo, in tam so prve pokuse učinili z rastjo te biline. To je videl francoski poslanec Jean Nicot, kateremu se je cvetina te neznane rastline tako priljubila, da je, ko je leta 1560 se povrnol v svojo domovino, nekaj semena s seboj vzel, in tadajni vladarici Marii de Medicis daroval. Poslančeva dvorljivost našla je na dvoru kraljevskem dopa-denje, tako da so dvorjaniki novi rastlini dali ime: herbe à la reine (zel kraljičina) tudi: herbe d'ambassade (rastlina poslančeva) večjidel prebivalstva pa je imenoval to zel po poslanci Nikotu: herbe Nicotiane, ktero ime je do latinščine prešlo, in še dozdej pozastalo.

Prvi pokus kurjenja ali kadenja duhanovih listov so učinili v Evropi Angličani leta 1585 obzeznávši se s tem običajem v svojih ameriških posestvih krajine Virginije, ali do konca tega stoletja ni še nihče drugi na Angličanskem tabaka pil, nego sami vojaki. Okoli leta 1600 se je tudi med londonskim mestjanstvom našlo več prijateljev kadenja, kar priča zaukaz kralja Jakoba I. leta 1604, kateri zabranjuje kadenje tabaka. Vendar, dasiravno so se bolj omikane vrste prebivalcev kadenja zdrževale, ipak so se ga strašno prijele nižje vrste. Z Anglije je prišlo kurjenje tabaka na Hollandsko, s druge strani pa so španjolski vojaci nemškega cesarja Nemce ž njim seznanili, in v tridesetletni vojski so se kadenji tudi privadili bojníci drugih narodov. Tabak piti ali kaditi je tako splošna navada postala, da je papež Urban VIII. leta 1624 posebno „bullo“ izdal proti kadenju tabaka, in goreomenjeni kralj Jakob I. je spisal leta 1619 posebno knjigo pod imenom: „Misocopnos“ to je sovražnik kadenja, v kateri obširno dokazuje, da je tabak kaditi škodljivo, on pravi, tabak kaditi je: očem škodljivo, nosu nemilo, možganom nevarno, plučam pogibeljno in pekelnemu dimu celo podobno.

Ostreje še so v tem času postopali na Ruskem, kjer je bilo s cesarjevim ukazom zagroženo, da vsakemu, ki tabak kadi, bode nos odrezan. Ali vse ni nič pomagalo, dasi so do polovice 17. stoletja kadilce na „pranger“ postavljali, z brezovicami šibali, izključevali iz družeb, celo očetje so smeli pravico dedišstva svojim sinom tabak pijočim odjemati.

Tabak je postal posebna potreba, in ko se je obviknol pitje kave, se še je kadenje bolje pomnožilo, in takrat je že se rodila prislovica v kuhinjski latinščini: „qui ad nigram non fumavit, nihil boni degustavit“, — kdor z črno kavo tabaka ne pije, ničesar dobrega ne užije.

Tabak je našel sedaj celo prijatelje v kraljevskih dvorih imenovito pri Frideriku Viljemu I. očetu pruskega kralja Friderika Vélikega, ki je ustanovil posebni: Tabak-Kollegium. V posebni sobani so se sešli kralj sam in dvorjaniki in tabak kadeči in pivo pijoči so se razgovarjali o stvarih političkih. Znano sovraštvo, ki je oče imel do kraljeviča, je mnogo izhajalo tudi iz tega, da kraljevič ni hotel tabaka kaditi.

V našem stoletju so tudi začele tako „emancipovane“ ženske kaditi, zraven teh tudi kadijo še — ciganke. Mnogo pozneje, nego kadenje tabaka, je postalo noslanje (šnofanje), ali kako Slovaci prav prikladno rečejo: smrkanje tabaka, ki se že leta 1620 na Španjolskem opominja, zato se je tabak za smrkanje dolgo imenoval: „es pag-nol“. Iz Španjolskega je prišla navada ali „moda“ na dvor Karla IX., kateremu je njegova mati Katarina de Medicis tabak smrkati nasvetovala proti glavoboli. Prijatelji so si začeli davati tobak davati tobaknice, in te so zopet pripomogle navado „tobak smrkati“ razširjevati. Kar se tiče smodek ali cigarek, so one iznajdba španjolske pogodnosti in lenosti. Komur se ni hotelo tabaka

rezati, zvil je eden listek in eden konec zapalil, drugega pa v usta vteknil. Že v 30letni vojski so vojaci tako delali, in še le leta 1808, ko se je španjolska vojska pod generalom Romagnom v srednji Evropi pokazala, prišle so smodke na glas, in so pregnale pipice dragocene iz morske pene.

V novejših časih so izkušali na Angličanskem reakcijo napraviti proti kadenju tabaka, posebno

smodek, ali s slabim uspehom, ker navada je — železna srajca.

Naše slovenske učitelje, ki učijo naravoslovne znanosti, prosimo, naj nam nekaj spišejo o priradpisu tabaka.

D. T.

Oddel za slovstvo in umetnost.

Turški boji v XV. in XVI. veku

s posebnim ozirom na Slovence

spisal Janez Parapat.

Izdala in založila „Matica Slovenska“ v Ljubljani 1871.

Natisnil Jožef Blaznik, v osmini, stran 159.

(Naznanjuje *Davorin Trstenjak*.)

Mi poznamo g. J. Parapata že več let kot marljivega delavca na polji slovenskega slovstva, njegove mične spise v Janežičevem izvrstnem „Glasniku“ in v „Cvetji“ večjidel novelističnega zadržaja je vsak prijatelj slovenske literature veselo bral, zgodovine in starine preiskovalci pa najdejo v njegovih historičnih člankih večjidel natisnjenih v Letopisih matice slovenske lepo z velikim trudom nabrano gradivo za spisovanje domače povestnice. V omenjenem delu je marljivi g. pisatelj priobčil beročemu svetu poveč znamenit perijod slovenske zgodovine, in to v tako jasni in kritični sestavi, da si zasluži ta spis pravično priznanje vsakega izobraženega slovenskega narodnjaka. To priznanje pa si zasluži g. pisatelj tim bolje, ker kot duhovnik ima malo časa za trudopolne historične študije, in živeč na deželi težko dohaja do potrebnih izvornikov. Vendar moramo nepristranski spoznati, da je bila g. pisatelju skrb, se z najnovejšimi preiskavanji te zgodovinske dobe seznaniti, zraven tega nahajamo mnogo novih doslej ne še poznanih in objavljenih virov, in mi smo s to knjigo dobili popolnoma dovršeni period slovenske zgodovine, katera se le takrat bode dala spretno sestaviti, ako slovenski učenjaki bodo v posebnih monografijah prinašali gradivo. Zraven g. Bradaškovega historičnega spisa v lanjskem letopisu Matičinem, ki pretresuje dobo, v kateri so se Slovenci pokazali v zgodovini do 7. stoletja po Kristu, nimamo nobene tako zvesto in kritično sestavljene zgodovinske partije, kakor je spis g. Parapatov o turških bojih v 15. in 16. veku. Ker g. pisatelj prikazuje take lepe zmožnosti za spisovanje historičnih predmetov, ga v imenu zgodovinske znanosti prosimo, naj si zopet izbere kakošno partijo, in razveseljuje izobražene bralce našega naroda. Zlog v tem spisu je pravilen, g. pisatelj predstavlja in risa v popularni obliki historična fakta, ogiblje se vsakega dolgočasnega pretresovanja in jemu je le

mar za jedro historičnih dogodeb, in njih razlogov, toda se ogiblje vseh historičnih malenkosti, in kjer polemizuje proti inace mislečim, stori to dostojno brez vse strastljivosti, kar tako zelo pogrešamo pri nemških zgodovinopisicah. Nehvaležnost Ferdinandova proti junaškemu Kacijaneru bi mu dala lepo priložnost zamahnoti proti neodločnemu, značajno slabemu vladarji, ali naš pisatelj ni hotel v žolč namočiti svojega peresa, in ravno ta treznost in mirnost bodete mu pri prihodnjih njegovih preiskavah lepi pomočnici, in mu boste pridobavljale sympatijo učenih bralcev. Ker naš časnik si je v svojem programu tudi postavil znanstvenostne članke svojim bralcem prinašati, tako bomo v prihodnih listih prinesli posnetke iz tega hvalevrednega spisa.

P e s m i.

(Zložil A. Koder.)

1. Bog.

Na zračnih krilih v nadnebne višave
Dvigni se duh mi iz solzne zemlje,
Nad solnce kraljevo, nevidne daljave,
Nad zvezd milijarde neskončne vrh,
Nad lune svetov oblok neizmerni,
Nad krogov nebeških krog tisučerni.

In v strahu tlá
Poljubi pred saboj v svetosti Bogá,
Ljubezni vnet
Zakličí v trepetu: „Svet, svet, svet
Mogočni stvaritelj, preslavni vladar,
V prahu nezmožna moli te stvar“.

Hranitelj večni, kralj svetov nebrojnih,
Narodov zemskih slavni ti gospod,
Soditelj strašni krivd človeških zmot,
Zmagalec silni čet sovraga bojnih,
Ozri se v nas,
Čuj slave glas
Pred taboj na kolenih tu otrok
Ti vekov v vekih bitje, večni Bog!

Krila noč s temoto je obzorje,
Prazno, smrtno, preobširno plan,
Ni kipelo še v nebó pogorje,
Žaril ni človeku beli dan,
Ko v višavah neizmernih v gromu
V večnosti se vozil slavnem domu
Vekov v vekih bitje večni Bog!

Nepresežni duh ti vir stvarjenja,
Ti začetek, sredstvo, konec moj,
Nada, up, tolaž vsega zelenja,
V srcu biva žar dobrotni tvoj, —
Duša, kip ljubezni tvoje svete
V prsih v blagor stvari čisto vnete,
V vekov vekih duše vzor in Bog!

Prejšnjih, zdanjih, prošlih časov dela
V knjigi večnosti ti zre ozir,
Temna bitij srca, strasti žrela,
Angeljske ljubavi čisti vir
Razprostrta se ti v solcu jasnem
Krog in krog razlega v kriku glasnem:
Silni, večni, vse vedoči Bog!

Črva v prahu, leva ki v puščavi,
Milijone dušnih krog stvari
Je naredil v nedosežni slavi,
Svet vesoljni v prstu le drži,
Morjem temnim, rekam ki bregove,
Pot odmeril, rodom krog domove,
Zoveš v vekih se mogočni Bog!

Koder hodim, kjer moj duh se dviga,
V breznu tmine, kjer buči morjé,
V zračni krog, kjer luna žar prižiga,
Kamor duše v zori se zgubé,
Žarek tvoj leskeči me obsije,
Bitje dušno, ti povesni Bog!

Nebes stresa, v dol in hrib odmeva,
V harmonije zemlje strinja glas,
Ki od zore do noči doneva
Stvari pične, neba luči kras,
Duhov čistih milijon število
V prahu slavni je in bo molilo:
Večno sveti, sveti, sveti Bog!

Zemljo polni veke strast zavisti,
Sree najti zvesto prazen up,
Roko dati k zvezi žarno čisti,
Čase kratkih dni nam brani strup.
Ti edini vir le si resnice,
Ti zvestobe vzor, ti žar pravice,
Ti neskončno zvesti, pravi Bog!

Čas beži, zemeljskih bitij ceste
Križajo se vedno dan na dan,
Misli, čuti brez koreni zveste,
Kakor morska zibljejo se plan,
V tisučero, v vekih vekov letih
Bil si, bodeš isti v domih svetih
Večni, silni, brez spremina Bog!

Tema ko življenja pot obdaja,
Spreдай, zadaj, v sredi temna noč;
Up za upom s strupom nas napaja,
V prsih slednja se poslavlja moč,
Žarek misel svetel obuduje,
Lepših nado dni nam v prsih kuje,
Da neskončno dober si o Bog!

Rod brez čuta glej pelina kupa,
Srd, sovražtva, bitev oddaljuje,
Bratu brat napija strup gorjupa,
Mater sin domovje zatajuje,
Krv človeška polni krog doline,
Mile znati več ni domovine;
Ti le milost, usmiljen si o Bog!

Ljuta lej druhal se obrožuje,
V kri zapisat sodbe rek rudeč;
Pravdo sveto v prah z nogami suje,
Mar ji milosti ni glas kričeč;
Ti edini stvarnik neizmerni,
Ti tolaž, ti up si duši verni,
V vekov vekih le pravični Bog!

2.

V neizmerni svet poglej okó,
Čuj radosti, čuj petja glas;
Nebó višnjevo nad tabó.
Pod tabo cvetja mili kras,

In ti si brez čutil?

Krog tebe biva sladek mir,
Zvestost, ljubezen druží rod;
Ni tuge, britkih solz nikjer,
Izdajstva kletega ni tod,

In ti si nem ko prej?

Lej zver se ljuta preljubó
Objemlje, ljubi zarod svoj,
In v prahu červ radostno
Ozira v zrak se nad seboj

In tebi mil ni dom?

Kar diha, lazi, kar živi,
V brezkončnem teku dan na dan
Spolnuje glas božanstveni,
Dok zemlje tek je dokončan,

In ti si brez Boga?

3.

Komur božanstvo je srcé
Pogumno blago podelilo,
Njega ne straši boj gorjé,
Vojskvat' se zna s peklenško silo,
In prej se vmiri val morjá,
Trepjet, brezup kot ga obdá.

Komur ljubezni milo vzor
V junaške prsi radost lije,
Ne mami strasti ljut ga vpor,
Za dom sree mu vroče bije;
Če nebesa nezmerni krog
Se zgrudi, on ne zna nadlog.

Komur še čiste duše kras
Razgrinja lepših dni število,
In angeljsko bliščeč obraz
Device mile mu hladilo,
Prihodnjosti krasneje up
Ne vniči grenki žolč in strup.

Kdor narod svoj, očetov dom
Iz dna srea iskreno ljubi,
Naj vije nad glavo se grom,
Naj svet vesoljni gre k pogubi,
Stoječega kot skalo v bran
Zastonj maje vihar strašan.

4.

Le pevaj, pevaj ptičica
Oj ptičica vesela.
Sree mi tvoja pesmica
Presladko bo objela.

Med cvetje krasno, žitni klas
Naj sedem tiho, mirno,
In čujem tvoj premili glas,
V daljavo gledam širo.

Ne vem kako, ne vem zakaj
Željé ljubav zbudeva
Mi petje milo ko nekđaj,
Svet v raj mi spremenjeva.

Tedaj poljubil in objel
Nezmerni svet bi milo,
Gorjé vse, tuge bi trpel,
Dal vsem bi tolažilo.

5.

V parih hodijo ljndje,
V roci ljubi ljubo vodi,
Radost sije krog povsodi,
Sreča žari vsem sreč.

Tam v dolini se vrsti
V plesu urnem cvet mladine,
Kupa ljubavi miline
Čelo potno ji vedri.

Stara mamica sloni
Pa ob robu bleđa, vela,
Vrsto gleda še vesela,
Kakor srečne prešle dni.

A utemneva ji okó,
Daleč plava duh v megline,
Davne gleda ji spomine,
Solzo vsiplje pregorkó.

Zmesice.

Lapis philosophorum.

Spisovatelji srednjega veka pogosto omenjajo, kámena modrosti. Vsak človek, ki hoče biti uveden v tajemstva ali skrivnosti življenja, mora gledati, da dobi ta kamen. Naravoslovci srednjega veka so se tudi dosti trudili kamen iz različnih kovin sestaviti, ki bi jim služil namesto zlata. Dosti knjig so o tem kámenu napisali tako imenovani alkimisti. Slavni nemški filozof Krug je enkrat prišel v kolegij in je začel poslušalcem govoriti: Čestiti poslušalci! ugodilo mi je znáti „lapis philosophorum,“ glejte tako podobo ima“. On vzeme krajdo in narisa na tabli četverovoglati kamen v tej podobi, in v njega napiše črke:

O	L	D
A	G	P
S	T	M

Svojo učbo nadaljava s temi besedami: „glejte ta dragoceni kamen ima vse lastnosti sreče

v sebi, ako si vsak človek v svojo korist obrne zlate nauke, ki so zapopadene v tih črkah“. Vsi radovedni poslušajo, kaj da značijo te črke, in modri Krug bere:

„Ora, Labora, Da!“
moli, delaj, davaj rad ubogim i revnim od obilnosti svojega premoženja.

„Accipe, Gaude, Patere!“
Primi hvaležno, kar ti je dala božja in človeška dobrota, veseli se tega kar ti je dobrotljivo nebo udelilo, trpi voljno, česar spremeniti nemoreš; —

„Spera, Tace, Memento mori!“
Upaj, ne govori tam, kder ni temu časa in mesta, in spominjaj se smrti.

Hočete na svetu srečni biti, kar vsak razumen človek želi, nosite zmirom ta kamen pri sebi, in nasledujte zvesto njegov napis.“ To je bila le-ta prelekcija, modri mož vzame klobuk in odide iz kolegija, njegovi poslušalci pa vsi resno zamišljeni stopajo za njim. D. T.

Najvišji vrh naše zemlje.

Učili smo se v šoli, da najvišji vrh naše zemlje je amerikanski Čimboraso, ali polkovniki merniškega zbora angleškega Vaugh, Llyod, Hodgson, Hoocker in Cravfurt so zmerili, da v pogorju Čimborasa še je vrh: Blokan de Aconcagna 3.350 sežnjev višji. Tudi azijska gora: Himalaja, ki se je dolgo za najvišjo goro v Aziji imela in sicer njen vrh: Davalagiri, mora odstopiti svojo prednost holmu: Kančajuvunga, ki je 4.406 sežnjev višji, nego: Davalagiri.

L. Časnik.

Razne stvari.

Car Nikolaj in pesnik A. S. Puškin. Vsi stanovi ruskega naroda se sedaj zanimajo za spominek, kateri se misli postaviti v Moskvi prvemu ruskemu pesniku A. S. Puškinu. Od vsih strani prihajajo predlogi za bodoči umotvor, pa tudi prineski za životopis onega umnika. Med zadnjimi smo čitali list, kterege je car Nikolaj lastnoročno pisal slavnemu pesniku, ko se je ta s smrtjo boril. Glasi se: „Ljubeznyj drug, Aleksander Sergěevič! Esli nam ne suždeno uvidět sja na etom svētě, to primi moj poslědnij druženskij sovět: postaraj sja umeret hristianom. O ženě i detjah ne zabot sja, ja beru ih na svoje popečenie. Nikolaj.“ (Ljubi prijatelj A. S.! Ako nama ni prisojeno se videti na tem svetu, tedaj sprejmi moj poslednji prijateljski svet: glej da umerješ kot kristjan. Za ženo in otroke se ne skrbi; jaz jih vzamem na svojo skrb. N.) Puškin je umrl za rano, katero je dobil v dvoboju 27. januarja (po našem 8. februarja) 1837 in ktera ga je v dveh dneh umorila. Rana Puškinova je vso Rusijo vznemirila. Ves Petrograd se je od žalosti črno oblekel in ljudstvo je vrelo pred hišo, kjer je veliki pesnik na smrtni postelji ležal. Pod vtiskom takega dogodka izdal je car ono pismo, dasiravno mu Puškinovo svobodoumje ni nikakor bilo po godu. Kar je Nikolaj v onem pismu obetal, to je izpolnil s prav carsko blagodušnostjo. Poplašal je Puškinove dolgove, oprostil njegovo imetje vseh bremen, izročil ga udovi in sirotam pesnikovim in še dodal 11.000 rubljev na leto. Razen tega da pesnikova dela tiskati v 10.000 iztiskih in pokloni ves dobiček pri njih njegovi rodovini. Tako se česti velik naroden pesnik!“

(Vienac.)

Jugoslovansko časopisje šteje precejšnje število perijodičnih tiskovin. Slovenci smo imeli to leto 14 časopisov; ti so: Slov. Narod, Novice, Slov. Gospodar, Soča, Primorje, Slov. Pravniki, Besednik, Uč. Tovariš, Danica, Južni Sokol, Vrtec, Brenčelj, Sršeni, Prijatelj. Hrvatskih časopisov bilo je 18 in sicer: 6 političnih (med njimi „Obzor“), 3 strokovnih, 3 za ljudstvo, 2 zabavna, 2 šolska in 1 cerkven. Srbskih bilo je 29; med temi je: 11 političnih, 7 zabavnih, 6 strokovnih, 3 šolski, 2 za ljudstvo, 1 šaljiv. Bolgarska lista sta nam dva znana: Sloboda v Bukureštu in Macedonija v Carigradu.

„Ženska biblioteka“ bode naslov mesečniku, kterege bode od 1. jan. 1872 izdajala in uredovala Marija Fabkovička. „Ženska biblioteka“ bode zastopala misel,

da ima biti žena možu priredjena, ne podredjena; k temu pa je treba enakih sposobnosti, treba da je žena v duševnem obziru možu enaka. Cena „ženske biblioteki“ je 4 gld. 20 kr. Prihajala bode na svitlo vsak mesec 3 do 4 pole debela. Naročnina se pošilja v L. Hartmanovo knjigarnico v Zagreb. — To podvzetje je posnemba česke ženske biblioteki, katero ureduje Sofija Poplipská.

Društvo sv. Jeronima (podobno našemu društvu sv. Mohora) v Zagrebu je izdalo knjižico z naslovom: „Toplina in njeni pojavi“ (Toplota in njene prikazni).

G. J. Tomič v Karlovcu je izdal delce: „Obris zemlje za školu i dom sa slikami i zemljovidni“, v kateri začena čitatelje najprej seznanjati z domovino in potem popisuje in v podobah kaže celo zemljo.

Poučna predavanja za lepi spol napravljajo zagrebški rodoljubi že več let in je pred kratkem dr. Dežman dal na svetlo nekaj svojih predavanj pod naslovom: „Čovjek prema zdravlju i liepoti.“ Letos so začeli tudi varaždinski in čakovski rodoljubi predavanja za oba spola. Upajmo, da bode ljubljana posnemala hrvatska mesta!

„**Prosvjeta**“ je naslov novega pedagogičnega lista, kterege izdaja Ivan Filipović v Zagrebu. Cena mu je za celo leto 5 gld., za učiteljske pripravnike 3 gld.

„**Žiža**“ se imenuje nov šaljiv list, ki izhaja v Pančevu 1., 10., in 20. vsakega meseca. Ureduje ga Zmaj Jovan Jovanović. Cena mu je na leto 3 gld.

Srbska matica je obdarila z 20 zlati delo Miše Petroviča pod naslovom „Djevojački svet“ za odrasle deklice. Ono obsega 12 pol in velja 1 gld. Namen delu je pospeševati duševni razvoj ženskega spola. Naročuje se pri Jovanoviću in Pavloviću v Pančevu. (Vienac.)

„**Ježibala**“ se zove humoristično-satiričen list, ki v slovaškem jeziku v Pešti izhaja in magjarske namere med Slovaki biča.

„**Osveta, listy pro rozhled v umení, vede a politice**“ se imenuje mesečnik, kterege v Pragi izdajejo česki učenjaki. Med sodelavci nahajamo prve literarne in umetniške moči česke. Imenujemo samo sledeče: dr. Edv. Grégr, dr. Sladkovský, dr. Jan Palacký, izvrstni umetnostni kritik dr. Ambros, dr. Čížek, prof. Hattala, znani jezikoslovec, kapelnika in skladatelja Čech in Sabina, prof. Šembera, Wenzig, dr. Kapper, dr. Kořistka, pisateljici Eliška Krásnohorská in Sofija Podlipská.

Na Ruskem se vedno bolj zanimajo za zahodne Slovane, severne in južne. Na čelu vseh ruskih mest, ki imajo vseslovansko misleče može v svojem podstrešji, stoji Moskva in tu sta najpomenljivejša panslavista profesorja Pogodin in Popov. Zadnji je bil poprej več let v Zagrebu in prvi je obhodil ves slovanski svet. Oba pa delujeta na historični podlagi za celo Slovanstvo. Nil Popov je izdal letos delo: „Srbija posle pariškago mira“, prej že pa več drugih v tej stroki. — Pod naslovom „Poezija Slavjan“ prišla je na svetlo zbirka poezij vseh slovanskih narodnosti.

Oznanilo na naročbo časnika „Zora“.

Z nazočnim listom, ki ga pošljemo na ogled p. n. g. naročnikom „Slov. Narod“, in ki bode ob enem storil prvo čislo časnika, kateremu smo po želji mnogih naših prijateljev naslov „Tabor“ zmenili z manje ominoznim: „Zora“ vabimo še enkrat vse slovenske pisatelje na marljivo sodelovanje in vse prijatelje slovenskega slovstva na obilo naročbo. G. pisatelji iz raznoterosti sestavkov prvega čisla lahko vidijo, v kakošnem duhu mislimo naš časnik urejevati, in kakošne vrste prineski se strinjajo z nameni našega lista. Čitajoče občinstvo pa bode koj spoznalo, da se mu bode ponujalo različno berilo za zabavo in poduk, mi še pristavljamo, da v vsih člankih bode vejal duh stroge pravnosti, ki je edina trdna podlaga dušnemu napredku vsacega naroda.